

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในวรรณกรรมคำวชเรื่อง จันตะมา นั้นผู้ศึกษาได้แบ่งสาระสำคัญไว้ ดังนี้

วรรณกรรมคำวชเรื่อง จันตะมา เป็นวรรณกรรมที่เน้นให้เกิดประโยชน์ทางด้านการอบรมบ่มเพาะความประพฤติอันดีงามตามหลักพุทธศาสนา โดยการสอดแทรกเนื้อหาคำสั่งสอนที่มีความกลมกลืนระหว่างรูปแบบการดำเนินชีวิตของคนล้านนาในยุคสมัยอดีตกับหลักธรรมทางศาสนาพื้นฐานที่ทุกคนควรอย่างยิ่งที่จะยึดถือเป็นแนวปฏิบัติ ผู้ประพันธ์ได้ใช้ทักษะในการสร้างสรรค์วรรณกรรมเรื่องนี้ขึ้น เพื่อให้เกิดความสนุกสนาน ความบันเทิงแก่ผู้ที่มีโอกาสได้สดับรับฟังในวัดช่วงเข้าพรรษาที่ดีหรือรวมถึงผู้คนที่ไม่มีโอกาสได้เข้ามาในวัดที่ดี เพื่อเปิดโอกาสให้ทุกคนมีสิทธิในการรับรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในทุก ๆ แห่งหน เน้นความงามของภาษาที่ง่ายต่อการทำความเข้าใจ ร่วมด้วยสิ่งสรรหาและข้อคิดหลักสำคัญในการดำรงชีวิต แม้ว่าผู้ฟังคนใดก็ตามไม่รับรู้หลักธรรมทางศาสนามาก่อน แต่เมื่อใช้สมาธิและจิตที่ตั้งมั่นในการรับฟังสิ่งที่ผู้ประพันธ์ได้ถ่ายทอดผ่านวรรณกรรมเรื่องนี้แล้ว ก็จะเกิดความเข้าใจในหลักการดำเนินชีวิตที่สามารถก่อให้เกิดสันติสุขและความสมดุลมากยิ่งขึ้น ร่วมด้วยกับลักษณะการสร้างเสียงสัมผัส ทำนองบทพูดที่กลมกลืนทำให้ผู้ฟังเกิดความบันเทิงสนุกสนาน ในคราวเดียวกันด้วยรวมทั้งการเผยแผ่วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนล้านนาในยุคสมัยอดีต ผ่านรูปแบบเนื้อหาและบริบทของสิ่งแวดล้อมในชุมชนอย่างชัดเจน และพบว่าผู้ประพันธ์มีความเพียรพยายามเป็นอย่างยิ่งในการถ่ายทอดเนื้อหาให้มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนล้านนา ฉายให้เห็นภาพลักษณ์อย่างชัดเจน เพื่อวัตถุประสงค์เดียว คือ การให้โอวาททางหลักธรรมแก่คนในชุมชน เพื่อใช้เป็นแนวทางหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตให้อยู่ในศีลธรรม ไม่ขัดต่อหลักศาสนาและมีความสุขต่อไป

๕.๑.๑ หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมคำขอเรื่องจันทะมา

จากการศึกษาพบว่า ๑. **หลักศีลห้า** เป็นหลักพื้นฐานที่สำคัญของมนุษย์ทุกคนทั่วไป ทั้งในยุคคลิตและปัจจุบัน เป็นสิ่งที่เป็นหลักพื้นฐานในการดำเนินชีวิตของคนทั่วไป หากผู้ใดได้ประพฤติ ทั้งทางกาย และวาจา โดยยึดหลักศีลห้าได้ครบถ้วนการดำรงอยู่ในศีลจะก่อให้เกิดความเจริญในชีวิตทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ แต่ถ้าผู้ใดไม่ปฏิบัติตามหลักธรรมดังกล่าวก็จะพบกับเหตุร้ายและไม่มีความสุขในวิถีชีวิต ดังเช่น ในวรรณกรรมคำขอเรื่องจันทะมา ตอนที่กล่าวว่า เมืองจำปานครเกิดภัยแห่งแล้งนั้น ก็เพราะว่าประชาชนไม่ปฏิบัติตามธรรมเนียมคลองธรรมไม่อยู่ในศีล ๕ นั้นเอง

๒. **หลักกรรม** เป็นเรื่องที่กล่าวถึงการกระทำทั้งทางกาย วาจา และใจ ที่มีเจตนาและจงใจให้เกิดผล ซึ่งจะเป็นกรรมดี หรือกรรมชั่ว ผลที่เกิดขึ้นย่อมสอดคล้องกับสิ่งที่ตนเองลงมือกระทำเป็นหลักธรรมที่ทางพุทธศาสนา ได้ปลูกฝังแนวคิดให้กับพุทธศาสนิกชนทุกยุคทุกสมัย ความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องกรรมดี กรรมชั่ว ตามแนวคิดของคนทั่วไป เข้าใจความหมาย คำว่า กรรม เป็นส่วนที่ไม่ดี ดังตอนหนึ่งในวรรณกรรมคำขอเรื่องจันทะมา กล่าวถึง จันทะมาเล่าเรื่องของตนให้ยายปริสุทธิ ฟังว่า ตนเป็นคนเมืองกาสิ ได้แต่งงานกับนางเทวธิดาที่เมืองอินทปัตถแล้วจะพานางกลับที่เมืองกาสิ แต่กรรมเก่าที่ได้สร้างไว้มาตามทันทำให้เรือแตกจึงต้องพัดพราจากกัน

๓. **หลักความไม่ประมาท** ตามโอวาทครั้งสุดท้ายของพระพุทธเจ้า คือ การดำเนินอยู่ด้วยสติและปัญญาไม่ประมาท และยึดสติเป็นเครื่องกำกับความประพฤติปฏิบัติและการกระทำทุกอย่างระมัดระวังตนเองและคอยชักเตือนผู้ประมาท ไม่ให้หลงก้าวล่วงลงไปทางเสื่อมตลอดทั้งเพียรพยายามในการแสวงหาโอกาส สำหรับความดีงามและความเจริญก้าวหน้า ตระหนักในสิ่งที่พึงทำและพึงละเว้น ใส่ใจสำนึกอยู่เสมอในหน้าที่อันจะต้องรับผิดชอบ ดังตอนหนึ่งวรรณกรรมคำขอเรื่องจันทะมาว่า ตูกี้กะขัดติยวงษา บอกแม่ว่าขอไปทดลองต่อสู้เพื่อจะเอานางสุวรรณา พระราชธิดาแห่งเมืองมิลลา ผู้ที่มีความสวยงามไม่มีใครเหมือนถ้าหากผู้ใดมีปัญหาและความสามารถเอาชนะได้ก็จะได้นางมาเป็นชายา ถ้าหากสู้ไม่ได้ก็ขอยอมตายเป็นอาหารนกแร้งและกาไม่ขอกลับมาเมือง ขอพ่อและแม่อย่าได้ขัดขวาง นางเทวธิดาสั่งกำก็บอกลูกว่าไปได้แต่ทำอะไรอย่าประมาทและฟังคำแนะนำสั่งสอนจากผู้มีความรู้เหนือตนด้วย เป็นต้น

๔. **การแสดงความเคารพ** การแสดงความเคารพต่อกัน ก็เพื่อเป็นการแสดงพฤติกรรมหรือความประพฤติของมนุษย์ให้เห็นจิตใจของแต่ละคนว่า ตั้งอยู่ในคุณธรรมมากน้อยเพียงใด เพราะคุณธรรมเป็นเครื่องชี้วัดออกมาจากภายในตัว ส่วนภายนอกก็แสดงออกหรือกระทำนั้นเป็นองค์ประกอบของภายใน

๕. หลักการยึดมั่นในสัจจะ ได้แก่พูดอย่างไร ก็รักษาคำพูดเอาไว้ เรียกอีกอย่างว่ารักษาสัญญาทำไว้อย่างไรก็แข็งไปตามที่ทำนั้น เรียกว่า รับตามที่ทำนั้นหรือได้เห็นสิ่งใดก็รับว่าเห็นสิ่งนั้น การกระทำ เช่น นี้เรียกว่าการพูดความจริงก็ได้ สัจจะนี้มีลักษณะเป็นความเชื่อตรงคำพูดจริงเป็นสัจจะวาจาตรงกันข้ามกับการพูดเท็จ

๖. หลักการเสียสละ ความเสียสละเป็นความหมายของการให้ที่เป็นทานหรือ ปริจาคะ หมายถึง การให้วัตถุสิ่งของการเสียสละความสุขส่วนตัว การช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นโดยไม่เลือกว่าเป็นมิตรหรือเป็นศัตรูเป็นการให้ที่มุ่งกำจัดกิเลสโลภะและความเห็นแก่ตัว นับเป็นคุณธรรมที่สำคัญสำหรับคนทั่วไปจะต้องพึงมีต่อกัน

๗. หลักความกตัญญู คำว่า กตัญญู หมายถึง บุคคลที่หาได้ยาก คำว่า กตัญญูทศเวทิตีคือ ผู้รู้อุปการะที่ผู้อื่นกระทำแล้วและกระทำตอบแทน ผู้รู้จักคุณค่าแห่งการทำความดีของผู้อื่นและแสดงออกมา เพื่อบูชาความดีนั้นความกตัญญูเป็นธรรมคำสอนที่บุคคลพึงปฏิบัติต่อกันในสังคม

๘. หลักความรักความเมตตา การอยู่ร่วมกันในสังคมไม่ว่าในอดีตหรือปัจจุบันสิ่งสำคัญที่จะทำให้สังคมนั้นอยู่ร่วมเย็นเป็นสุขก็คือ การมีความรักเมตตาต่อกันและกันไม่มีการแย่งชิงดีชิงเด่นหรือทำร้ายร่างกายกันอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เพราะการแสวงหาความสุขด้วยการเบียดเบียนผู้อื่นนั้นชื่อว่าไม่ใช่เป็นการแสวงหาความสุขที่ถูกต้อง เพราะมีแต่จะนำความทุกข์มาให้ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ผู้ใดใฝ่หาความสุขเพื่อตนแต่กลับใช้ท่อนไม้ทำร้ายสัตว์ทั้งหลายผู้รักสุขผู้นั้นตายไปแล้วย่อมไม่ได้รับความสุขเลย” การที่จะได้รับความสุขที่แท้จริงนั้นก็คือ การไม่เบียดเบียนคนอื่นหรือสัตว์อื่นนั่นเอง บุคคลผู้ไม่เบียดเบียนผู้อื่นนี้ก็คือมีความเมตตาต่อผู้อื่น เพราะผู้ที่มีเมตตาอยู่ในจิตใจย่อมไม่คิดเบียดเบียนใคร มีแต่จะมอบความรักความอบอุ่นหรือความปรารถนาดีต่อผู้อื่นเป็นผู้ที่มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ให้แก่ผู้อื่นไม่เห็นแก่ตัว

๓.๕ หลักทศพิธราชธรรม นักปกครองที่ดีนั้นจะต้องเป็นแบบอย่างที่ดี ของปวงประชาที่อยู่ใต้ปกครอง ทำให้ผู้อยู่ใต้ปกครองเคารพนับถือยำเกรงและเชื่อถือให้ได้ และที่สำคัญคือต้องมีคุณธรรมสำหรับการปกครองบ้านเมืองด้วย โดยเฉพาะหลักทศพิธราชธรรม ซึ่งถือว่าเป็นหลักธรรมสำหรับนักปกครองที่จะขาดเสียมิได้สำหรับการบริหารประเทศชาติให้มั่นคง

ทศพิธราชธรรม คือ จริยวัตรที่พระเจ้าแผ่นดินควรประพฤติเป็นหลักธรรมประจำพระองค์ หรือคุณธรรมของผู้ปกครองบ้านเมืองมี ๑๐ ประการ คือ ทาน ศีล ปริจาคะ อาชีวะ มัทวะ ตปะ อักโกธะ อวิหิงสา ขันติ อวิโรธนะ

๕.๑.๒ วิเคราะห์วิถีชีวิตของคนล้านนาที่ปรากฏในวรรณกรรมคำขอมเรื่องจันทะมา

จากการศึกษาวิจัย พบว่า วรรณกรรมคำขอมเรื่องจันทะมาได้สะท้อนถึงวิถีชีวิตของคนล้านนาออกมาให้เห็น ซึ่งสามารถแยกออกได้เป็นประเด็น ดังนี้

๑. ด้านการดำเนินชีวิต ผลจากการศึกษาพบว่า คนล้านนามีวิถีชีวิตความเป็นอยู่เรียบง่ายเป็นไปตามบรรพบุรุษที่เคยทำมาก่อนในอดีต โดยเฉพาะ ด้านอาชีพ ได้แก่ อาชีพการทำนา ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ และค้าขาย ด้านอาหาร มีวิธีการประกอบอาหาร การจัดสำรับอาหารคาว หวาน และด้านการแต่งกาย ซึ่งสอดคล้องกับสภาพทางภูมิศาสตร์ ประโยชน์ใช้สอยและให้เหมาะสมกับเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ของคนล้านนา ซึ่งในการดำเนินชีวิตของคนในสังคมล้านนาในปัจจุบันนี้เป็นไปตามระเบียบแบบแผนหรือจารีตประเพณีของท้องถิ่นที่มีมาตั้งแต่โบราณ

๒. ด้านวัฒนธรรมประเพณีและพิธีกรรมของคนล้านนา ผลจากการศึกษาพบว่า ด้านวัฒนธรรมประเพณีและพิธีกรรมของคนล้านนาปรากฏใน พิธีกรรม หมายถึง การปฏิบัติทางกาย ทางวาจา ต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในศาสนา ตามวันเวลาที่กำหนดไว้และเป็นการปฏิบัติที่เน้นความเป็นสิริมงคล เช่น ด้านพิธีแต่งงาน การดูฤกษ์ยามก่อน จัดขันหมาก ดอก พลุ อ้อย กลัวย ไปสู่ขอ การใส่คำฝ้ายหญิงฝ่ายชาย ด้านพิธีการสู่ขวัญผูกข้อมือและรับขวัญ ด้านพิธีศพ การโกนผมหน้าไฟ เป็นต้น

๓. ด้านความเชื่อของคนล้านนา ผลจากการศึกษาพบว่า ความเชื่อของคนล้านนาปรากฏในด้านกฎแห่งกรรม ด้านการตั้งชื่อ ให้สอดคล้องกับ วัน เดือน ปี เวลา สถานที่ หรือสถานการณ์ที่เกิดหรือถือเอาตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะที่เกิดเป็นหลัก เพราะเชื่อว่าเป็นสิริมงคลแก่เด็ก ความเชื่อเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติ ความเชื่อเรื่องการนับถือผีและเทวดา ซึ่งสอดคล้องกับคำจันทะมา ด้านความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ การทำนายอนาคต ดวงชะตาชีวิต การวางฤกษ์ยามในพิธีกรรมต่าง ๆ การทำนายสาเหตุที่ทำให้เจ็บไข้ได้ป่วย ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ เป็นเรื่องที่ว่าด้วยสิ่งลึกลับทั้งหลายไม่มีตัวตน ไม่สามารถพิสูจน์ได้ ความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดเป็นความเชื่อที่ว่าด้วยสิ่งที่มีชีวิตสิ่งหนึ่ง สามารถเกิดและตายได้หลายครั้ง แต่แต่ละครั้งเรียกว่า “ชาติเกิด” ซึ่งสิ่งที่ปรากฏในชาตินี้อาจเป็นผลมาจากชาติที่แล้ว และการกระทำในชาตินี้อาจจะส่งผลถึงชาตินี้และความเชื่อเรื่องบาป บุญ นรก และสวรรค์

๔. ในฐานะการสอดแทรกแนวคิดปรัชญาชีวิตของสังคม พระพุทธศาสนาได้แสดงเรื่องความเชื่อไว้ว่า เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ความมั่นใจในความจริง ความเชื่อในการทำมาดี เป็นต้น ความเชื่อในพระพุทธศาสนามี ๔ ประการ คือ

๑) กัมมสัทธา เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีจริง คือเชื่อว่าเมื่อทำอะไร โดยมีเจตนาจงใจทำทั้งที่รู้ ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความชั่วความดีมีขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัย ก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำที่ไม่ว่างเปล่าและเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ ด้วยการกระทำมิใช่ด้วยการอ่อนน้อมหรือนอนคอยโชค

๒) วิปากสัทธา เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือกรรมที่ทำแล้วย่อมมีผลและต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว

๓) กัมมัสสกตาสัทธา ความเชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของจะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน

๔) ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจพระตถาคตว่าทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์คือเราทุกคนนี้หากฝึกฝนตนด้วยดี ก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมอันสูงสุด บริสุทธิหลุดพ้นได้ ดังที่พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญไว้

ความเชื่อ เป็นนามธรรมเป็นกิจกรรมทางจิตที่ค่อนข้างสลับซับซ้อนที่จะยอมรับสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่ามีอยู่หรือเป็นการอยู่โดยมีหลักฐานพยานสนับสนุนอยู่บ้าง เมื่อมีความเชื่อต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งก็พยายามแสดงออกทางกาย ทางวาจา ต่อสิ่งนั้นทำให้เป็นรูปธรรม สามารถสรุปได้แต่ละด้าน คือ ความเชื่อเรื่องการตั้งชื่อความเชื่อเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติ ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดความเชื่อเรื่องบาป บุญ นรก และสวรรค์

๕. ในฐานะเครื่องมือการควบคุมทางสังคม สิ่งสำคัญประการหนึ่งของวรรณกรรมคำวชเรื่องจันทะมาที่มีต่อสังคมล้านนาคือ การถ่ายทอดความคิด แนวคิด ปรัชญาชีวิตของสังคม โดยผ่านของวรรณกรรมคำวชเรื่องจันทะมา ความเชื่อที่แฝงอยู่ในวรรณกรรม แนวคิดหลักประการหนึ่งคือ เชื่อว่าผู้ที่มีความอดทน มีความตั้งใจ มุ่งที่ปฏิบัติธรรมนั้นเป็นผู้ที่ฝึกขัดเกลาจิตใจเพื่อความหลุดพ้น เป็นผู้มีความมั่นคงแน่วแน่ต่อการปฏิบัติ หากช่วยกันทำนุบำรุงจะทำให้เกิดบุญกุศลเป็นอย่างมากและถือว่าเป็นบุญอย่างยิ่งที่ได้คอยช่วยเหลือผู้ปฏิบัติธรรม แนวคิดเหล่านี้ไม่ได้หายไปจากสังคมล้านนา แต่กลับถูกหล่อหลอมสร้างขึ้นใหม่โดยผ่านการวรรณกรรมสืบต่อกันมา และมีได้จางหายไปตามกาลเวลา การสอดแทรกแนวคิดในการดำเนินชีวิตโดยยึดหลักความพอประมาณ ไม่มั่งคั่งมาก มีความสันโดษ แสวงหาในสิ่งที่เป็นกุศลไม่ยึดติดต่อสิ่งต่าง ๆ แนวคิดนี้ปรากฏเป็นอย่างมากในสังคมล้านนา แม้ในปัจจุบันก็ยังมีความเชื่อปรากฏอยู่ แนวคิดการดำเนินชีวิตแบบนี้เป็นการถ่ายทอดตนไม่ให้หลงมัวเมาต่อสิ่งต่าง ๆ ภายนอกแต่กลับนำแนวคิดนี้มาพัฒนาให้เกิดคุณค่าทางจิตใจ ซึ่งถือเป็นปรัชญาชีวิตของสังคม สามารถสรุปได้ ดังนี้

๑. การแสวงหาในสิ่งที่ควรแสวงหา แสวงหาในคุณงามความดี ในกุศล ซึ่งทำให้วิถีชีวิตของคนล้านนาไม่ชอบเบียดเบียนใคร เป็นสังคมที่สุขสงบเรียบง่ายแต่มาด้วยข้อคิด

๒. การรักษาสิ่งที่ดีงามหรือรักษาความดีงามให้คงอยู่สืบต่อไป แม้กาลเวลายุคสมัยจะเปลี่ยนไปแต่ความเป็นสังคมล้านนายังคงอยู่ ซึ่งเราได้จากวรรณกรรมคำขอร้องจันทะมาที่ปรากฏอยู่ในสังคมล้านนา ยังถูกสรรค์สร้างรื้อฟื้นขึ้นมาอย่างคงคุณค่าอยู่ในปัจจุบัน

๓. การเลือกเข้าสู่สังคมที่ดีพื้นฐานความเชื่อที่ผ่านพุทธศาสนานั้น จะเน้นในเรื่องของการคบคนในหลักของมงคลสูตรนั้น ข้อแรกคือการไม่คบคนพาล คนไม่ดี คนไม่มีกุศล ให้เลือกคบคนดี คนมีกุศล จะทำให้เกิดมงคลต่อชีวิต เช่น เดียวกันกับการเข้ากรรมในล้านนา การเลือกคบหาผู้ประพฤติปฏิบัติธรรม ถือว่าเป็นผู้ที่มีความคิดที่ดีงามเป็นกุศล ทำให้สังคมล้านนาคงอยู่และคงความเป็นล้านนาไว้ได้

๔. การตั้งตนอยู่ในคุณค่าของสิ่งที่ดีงาม สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งคือการดำรงตนอยู่ในความไม่ประมาท มีความพอเพียง พอประมาณอยู่ในตนเอง ไม่มีความทะเยอทะยาน มีความยากมีจิตใจที่เย็นไม่รีบร้อน ทำให้เกิดเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของคนในล้านนา ทั้งการพูด การกระทำ และจิตใจต่างจากสังคมในส่วนอื่นอย่างเห็นได้ชัด

๖. ความสัมพันธ์กับบริบททางสังคม วัฒนธรรม และการปกครอง จากการศึกษาพบว่า ในเนื้อเรื่องของวรรณกรรมมีความสัมพันธ์กับบริบททางสังคม ได้แก่ การแบ่งชนชั้นการปกครอง การปกครองของผู้คนในยุคสมัยนั้นซึ่งมีวัฒนธรรมความเชื่อเกี่ยวกับผู้มีบุญญาธิการ ที่สามารถปกครองบ้านเมืองได้ ผู้ปกครองบ้านเมืองต้องมีคุณสมบัติ คือ มีคุณธรรม จริยธรรม ที่เห็นได้ชัดดังจะเห็นได้จากโครงเรื่องที่ กล่าวถึงเรื่องของผู้มีบุญญาธิการในการปกครองบ้านเมือง ทำให้เกิดวัฒนธรรมความเชื่อของผู้มีบุญ หรือมีบารมีที่สามารถเข้ามาช่วยเหลือบ้านเมืองเมื่อได้รับความเดือดร้อนได้ โดยที่ผู้ปกครองยึดมั่นในศาสนาและทำต่อเนื่องสืบต่อกันมาทำให้เกิดเป็นวัฒนธรรม กล่าวคือ ต่างพื้นที่ ต่างสังคม แต่อยู่ในชุมชนเดียวกันที่มีความคิด ความเชื่อต่างกันมาอยู่ในวัฒนธรรมเดียวกันคือมีพระพุทธศาสนาเป็นศูนย์กลาง เมื่อวัฒนธรรมนั้นถูกนำมาสร้างสรรค์หล่อหลอมให้เกิดเป็นประเพณีความเชื่อ จารีตเกิดขึ้นจึงอยากที่จะแยกพุทธศาสนากับสังคมออกจากกันได้เพราะถูกหล่อหลอมให้เป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่มีพื้นฐานทางความคิด ความเชื่อ ความศรัทธาในสิ่งเดียวกัน ทั้งรูปแบบของการปฏิบัติก็เหมือนกันทำให้วรรณกรรมคำขอร้องที่มีอยู่ในล้านนาถูกสร้างขึ้นเป็นสิ่งสำคัญและมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสังคมที่มีอิทธิพลต่อความคิด ความเชื่อ ความศรัทธาของคนในสังคมนั้น ๆ จนรวมกันเป็นชุมชนใหญ่ที่มีวัฒนธรรมที่เข้มแข็งมีที่ยึดเหนี่ยวจิตใจและสามารถสร้างสิ่งต่าง ๆ ได้ในที่สุด เมื่อเกิดเป็นสังคมขึ้นมาทำให้ต้องมีระเบียบการปกครองเพื่อทำให้สังคมนั้น ๆ สงบสุข การเข้ากรรมในล้านนาก็ใช้หลักธรรมเป็นสิ่งที่มาปกครอง

หรือปกครองโดยนำธรรมมาเป็นสิ่งที่ประพฤติปฏิบัติร่วมกัน ทำให้คนในสังคม ๆ ขอมอบอย่างสนิทใจว่าไม่ใช่เป็นการปกครองโดยบังคับ แต่เป็นการปกครองโดยธรรมที่มีธรรมเป็นเครื่องชี้นำเพื่อนำสู่สิ่งที่เรียกว่าความดีงามของคนในสังคม

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาในวรรณกรรมคำขอร้องเรื่องจันทะมา และจากประเด็นที่ศึกษานั้น ทำให้เกิดความรู้ใหม่ในการศึกษาหลักธรรมที่แฝงอยู่ในภาษาของวรรณกรรม ทั้งที่เป็นหลักความเชื่อ หลักสัจธรรม คุณธรรม จริยธรรม อันเป็นความฉลาดของปราชญ์โบราณ นำหลักแนวคิดมาใช้อ่านอธิบายตามเรื่องหรือผ่านตัวละคร เป็นผู้เล่าแทนประสบการณ์ เพราะการนำภาษาหนังสืออธิบายหลักธรรมนั้น สามารถเล่าได้อีกว่าการเล่าด้วยปากเปล่า เพราะบางครั้งต้องอาศัยทั้งรูปทั้งเสียง หมายความว่าสามารถเห็นตัวอักษรที่อธิบายและสามารถรับฟังจากผู้เล่าได้ตรงตามความหมายและถูกต้องมากที่สุด

อย่างไรก็ตาม หลักธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมคำขอร้องเรื่องจันทะมานั้น เกิดจากความรู้ความสามารถของนักปราชญ์โบราณ ที่รู้จักวิธีการเลือกขั้นตอนในการถ่ายทอดสอดแทรกหลักธรรมหรือแนวคิดทางพุทธปรัชญา จนบางครั้งผู้อ่านไม่รู้ว่าในเรื่องที่กำลังอ่านหรือฟังอยู่จึงอยากเล่าเรื่อย ๆ เพราะในเนื้อหาไม่ได้บังคับบอกให้ผู้เล่าต้องจดจำ แต่จะใช้วิธีให้ผู้ฟังพิจารณาใคร่ครวญตามภูมิปัญญาของตนเองแต่ก็มีข้อพิจารณา อีกอย่างว่าวรรณกรรมคำขอร้องล้านนาที่เกิดขึ้นนั้นเบื้องต้นไม่ได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อจะนำเสนอหลักธรรมโดยตรง แต่เพียงเพื่อใช้เล่าให้เกิดความสนุกสนานเพลิดเพลินเท่านั้น

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมคำขอร้องล้านนานั้น จากการศึกษาปรากฏว่ามีผู้ให้ความสนใจอยู่เป็นจำนวนมาก แต่เพียงสนใจศึกษาในด้านภาษาวรรณกรรมเรื่องอื่นเท่านั้น แต่ในการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดทางพุทธปรัชญา ยังมีผู้ให้ความสนใจศึกษาน้อยมาก ดังนั้น ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะในการศึกษาวรรณกรรมคำขอร้องล้านนาเรื่อง จันทะมา ครั้งต่อไปในประเด็นดังต่อไปนี้

๑. การศึกษาในแง่ของพุทธจริยศาสตร์ในวรรณกรรมคำขอร้องเรื่องจันทะมา
๒. การศึกษาในแง่ของสุนทรียศาสตร์ในวรรณกรรมคำขอร้องเรื่องจันทะมา
๓. การศึกษาอิทธิพลทางพุทธศาสนาที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในวรรณกรรมคำขอร้องเรื่อง จันทะมา กับสังคมล้านนา